

Starfsáætlun Byggðastofnunar 2014

Lögð fram á 411. stjórnarfundum Byggðastofnunar
17. janúar 2014

BYGGÐASTOFNUN

Efnisyfirlit

SAMANTEKT	3
1. Áætlun um starfsemi Byggðastofnunar 2014	5
1.1 Byggðamál skv. fjárlögum	5
1.2 Rekstraráætlun 2014.....	6
2. MÓTUN BYGGÐASTEFNU	7
2.1 Lög um Byggðastofnun nr. 106/1999	7
2.2 Stöðugreining	7
2.2.1 Landshlutaáætlanir	8
2.2.2 Stefnumótandi byggðáætlun	8
2.2.3 Samþætting byggðamála við reglulega starfsemi ríkisins.....	9
2.2.4 Sveitarfélög og samtök þeirra	10
2.3 Verkefni á sviði byggðastefnu á árinu 2014	10
2.3.1 Landshlutaáætlanir	10
2.3.2 Byggðáætlun 2014–2017	11
2.3.3 Byggðastefna annarra landa og nýtt byggðakort	11
3. LÁNASTARFSEMI BYGGÐASTOFNUNAR	11
3.1 Lög um Byggðastofnun nr. 106/1999	11
3.2 Stöðugreining	12
3.3 Verkefni á sviði lánamála á árinu 2014	13
3.3.1 Framtíð lánastarfsemi Byggðastofnunar	13
3.3.2 Samþætting kynja- og jafnréttissjónarmiða	13
3.3.3 Verklag um framlag í afskriftarreikning útlána	14
3.3.4 Áhættustefnur skilgreindar	14
3.3.5 Skýrslugjöf til stjórnar	14
3.3.6 Umsóknir færðar á rafrænt form.....	15
3.3.7 Lán til ferðaþjónustu – skýrsla	15
3.3.8 Uppgangur í fiskeldi – skýrsla	15
3.4 Útlánaáætlun Byggðastofnunar árið 2014	16
3.4.1 Kaup á hlutafé og styrkveitingar 2014	18
4. STUÐNINGUR VIÐ BYGGÐAÞRÓUN	18
4.1 Lög um Byggðastofnun nr. 106/1999	18
4.2 Stöðugreining	18
4.2.1 Atvinnuráðgjöf á starfsvæði Byggðastofnunar	18
4.2.2 Stuðningur við brothætt byggðarlög	19
4.2.3 Aflamark Byggðastofnunar	20
4.2.4 Flutningsjöfnun, AVS og flutningsjöfnun olíuvara	20
4.2.5 Annar stuðningur við byggðapróun	21
4.3 Verkefni á sviði byggðapróunar á árinu 2014.....	21
4.3.1 Stuðningur við atvinnuþróun	21
4.3.2 Brothættar byggðir	22
4.3.3 Aflamark Byggðastofnunar	22
4.3.4 Flutningsjöfnun	22

4.3.5 Annar stuðningur við byggðapróun	22
5. ÖFLUN OG MIÐLUN UPPLÝSINGA	22
5.1 Lög um Byggðastofnun nr. 106/1999	22
5.2 Stöðugreining	23
5.3 Verkefni við söfnun og miðlun upplýsinga á árinu 2014	25
5.3.1 Úttektir og greiningar	25
5.3.2 Gagnagrunnur um byggðatengdar upplýsingar	26
5.3.3 Stuðningur við rannsóknir.....	26

SAMANTEKT

Helstu verkefni sem unnið verður að á vegum Byggðastofnunar á árinu 2014:

1. Landshlutaáætlanir (2.3.1)

Byggðastofnun mun vinna með stýrineti stjórnarráðsins að útfærslu og framkvæmd verkefnisins, aðstoða einstök landshlutasamtök við gerð sóknaráætlana, samhæfa aðkomu ólíkra stofna ríkisvaldsins að þessari vinnu og vinna að stöðugreiningum og þróun mælikvarða á árangri sóknaráætlana einstakra landshluta.

2. Byggðaáætlun 2014–2017 (2.3.2)

Unnið verður að framkvæmd einstakra aðgerða byggðaáætlunar, bæði þeirra aðgerða sem stofnunin ber ábyrgð á sem og þeirra verkefna sem stofnunin sinnir og fjármögnuð eru af byggðaáætlun, svo sem NORA, NPP og ESPON. Þá mun stofnunin mjög líklega koma að fleiri aðgerðum byggðaáætlunar sem falla að verksviði stofnunarinnar.

3. Byggðastefna annarra landa og nýtt byggðakort (2.3.3)

Byggðastofnun mun gera úttekt á byggðaaðgerðum í nágrannalöndum og miða að því að stuðla að búsetu fólks á strjálbýlum svæðum. Einnig verður fylgst með þróun byggðastefnu Evrópusambandsins. Unnið verður að undirbúningi nýs byggðakorts.

4. Framtíð lánastarfsemi Byggðastofnunar (3.3.1)

Afstaða verði tekin til þess hvort ákvæði um varðveislu eigin fjár í lögum um Byggðastofnun sé raunhæft og hvort ríkið eigi að styðja lánastarfsemina með föstum eiginfjárframlögum á hverju ári.

5. Samþætting kynja- og jafnréttissjónarmiða (3.3.2)

Unnið verður áfram með samþættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða í lánastarfsemi Byggðastofnunar með það fyrir augum að fjölga fyrirtækjum í eigu kvenna, auka þátttöku kvenna í stjórnun fyrirtækja, fjölga fjölbreyttum störfum og stuðla að kynjasamþættingu vinnumarkaða í landsbyggðunum

6. Verklag um framlag í afskriftarreikning útlána (3.3.3)

Haldið áfram frá síðasta ári við að endurmóta aðferðafræði sem notuð er til að reikna út framlag í afskriftarreikning útlána. Áætlað er að þróa nýja aðferðafræði sem felst einkum í því að vakta útlánasafnið með virkari hætti en gert hefur verið.

7. Áhættustefnur skilgreindar (3.3.4)

Unnið að því að skrá áhættustefnu stofnunarinnar í fjórum megin liðum, þ.e. lausafjárahættu, rekstraráhættu, útlánaáhættu og markaðsáhættu. Sett verða markmið stofnunarinnar í þessum megin áhættuliðum og hvernig eftirfylgni með þeim verður háttað.

8. Skýrslugjöf til stjórnar (3.3.5)

Ferlar um um skýrslugjöf til stjórnar og eftirlitsaðila endurskoðaðir.

9. Umsóknir færðar á rafrænt form (3.3.6)

Umsóknum um lán og styrki hjá stofnuninni verður komið í rafrænt form á árinu.

10. Lán til ferðaþjónustu (3.3.7)

Unnið verði að greiningu á stöðu ferðaþjónustunnar á landsbyggðinni, umfangi lána stofnunarinnar til greinarinnar og borið saman við þær fjölmörgu skýrslur og úttektir sem unnar hafa verið á síðasta ári af mörgum aðilum.

11. Uppgangur í fiskeldi – skýrsla (3.3.8)

Aflað verði upplýsinga frá Noregi og Færeyjum um stöðu greinarinnar þar og reynslu þeirra.

12. Stuðningur við atvinnuþróun (4.3.1)

Stuðningur við atvinnuráðgjöfina verður í samræmi við samninga og fjárveitingar á fjárlögum auk viðbótarframlags frá Byggðastofnun.

13. Málefni brothættra byggðarlaga (4.3.2)

Unnið verður áfram að tilraunaverkefni sem hófst á Raufarhöfn árið 2013. Verkefnið nær nú til fjögurra byggðarlaga og verður enn útvíkkað á árinu 2014.

14. Aflamark Byggðastofnunar (4.3.3)

Gegnið verður frá samningum við samstarfsaðila um aflaheimildir þar sem samningar eru ófrágengnir. Fyrirkomulag eftirlits verður mótað og það hafið. Lagt mat á hvort markmið og árangur hafi náðst og að samningsaðilar uppfylli skilyrði.

15. Flutningsjöfnun, AVS og flutningsjöfnun olíuvara (4.3.4)

Auglýst verður eftir umsóknum um styrki vegna flutningsjöfnunar, umsóknir sem berast yfirfarnar, afgreiddar og greitt út samkvæmt reglum. Aðilar sem fá greitt geta svo átt von á að verða heimsóttir og að gögn varðandi kostnað séu skoðuð.

16. Annar stuðningur við byggðaðróun (4.3.5)

Byggðastofnun mun áfram taka þátt í samstarfi við Listahátíð í Reykjavík og Flugfélag Íslands um veitingu Eyrarrósarinnar jafnframt því sem Landstólpinn verður veittur á aðalfundi stofnunarinnar.

17. Úttektir og greiningar (5.3.1)

Stofnunin mun vinna tölfraeðileg gögn um íbúaðróun, þróun fasteignamats og fasteignagjalda og orkukostnað. Einnig vinna að skilgreiningu á þjónustusvæðum þéttbýlisstaða. Stöðugreining landshlutanna, sem unnin er vegna landshlutaáætlana verður uppfærð á árinu 2014. Áfram verður unnin skýrsla um hagvöxt landshluta í samvinnu við Hagfræðistofnun Háskóla Íslands. Þá mun stofnunin eftir föngum vinna úttektir og greiningar fyrir ráðuneyti, þingnefndir, sveitarstjórnir og landshlutasamtök.

18. Gagnagrunnur um byggðatengdar upplýsingar (5.3.2)

Unnið verður að því að setja upp og taka í notkun gagnagrunn á sviði byggðamála. Fyrstu gögn verða gerð aðgengileg snemma árs. Haft verður samstarf við Þjóðskrá, Skipulagsstofnun, Hagstofu Íslands, Landmælingar og fleiri aðila og þróun myndrænnar framsetningar slíkra upplýsinga á kortum og myndum.

19. Stuðningur við rannsóknir (5.3.3)

Haldin verður fræðileg ráðstefna um byggðamál síðsumars 2014 þar sem þeir sem vinna að rannsóknnum, stefnumótun og starfi á vettvangi leiða saman hesta sína. Skoðaðir verða

möguleikar á því að efla samstarf háskóla, rannsóknastofnana og einstakra fræðimanna um rannsóknir á sviði byggðamála.

1. Áætlun um starfsemi Byggðastofnunar 2014

Samkvæmt 11. gr. laga um Byggðastofnun nr. 106/1999 skal vera reikningslegur aðskilnaður milli lánastarfseminnar og annarrar starfsemi. Samkvæmt 7. gr. reglugerðar um Byggðastofnun nr. 347/2000 skal stjórn ákveða starfsáætlun, rekstraráætlun, og útlánaáætlun til eins árs í senn að fenginni tillögu forstjóra. Skal áætlunin kynnt ráðherra eigi síðar en 15. febrúar ár hvert.

Lánastarfseminni er ætlað að bera allan kostnað vegna fyrirtækjasviðs og lögfræðisviðs og helming kostnaðar vegna rekstrarsviðs og yfirstjórnar, á mótí þróunarsviði. Samkvæmt samþykktum fjárlögum ársins 2014 verða framlög til reksturs Byggðastofnunar 371,1 mkr. Eftirfarandi fjárlagaliðir teljast til þessa málefnaflöksins Byggðamál: 541 Byggðaáætlun og 542 Byggðastofnun.

1.1 Byggðamál skv. fjárlögum

Rekstrargrunnur	Reikningur 2012 mkr.	Fjárlög 2013 mkr.	Fjárlög 2014 mkr.	Breyting frá fjárl. %	Breyting frá reikn %
Byggðaáætlun	497,6	295,0	290,6	-1,5	-41,6
Byggðastofnun	409,1	365,5	371,1	1,5	-9,3
Samtals	906,7	660,5	661,7	-0,2	-27,0

Fjárveiting til Byggðastofnunar skiptist þannig að til almenns rekstrar Byggðastofnunar renna alls 200,1 mkr, þar af eru eyrnamerkta 50 mkr. sem tímabundið framlag til Byggðastofnunar, til aðgerða í fámennum byggðarlögum á varnarsvæðum sem átt hafa við mikinn vanda að etja um langt árabíl. Verður framlaginu varið til sértækra aðgerða í fámennum byggðarlögum sem búa við bráðan vanda vegna fólksfækkunar, einhæfs atvinnulífs, fækkunar starfa og hækkandi meðalaldurs íbúanna. Til atvinnuráðgjafa á landsbyggðinni renna 171,0 mkr.

Í lok september 2013 var eiginfjárlutfall Byggðastofnunar 13,79%, og því uppfyllir stofnunin skilyrði 84. gr. laga nr. 161/2002 um lágmarks eigið fé fjármálafyrirtækja. Á árinu 2013 var eigið fé Byggðastofnunar aukið um 250 mkr. skv. heimild í 6. gr. fjárlaga ársins 2012.

Starfsmenn stofnunarinnar um áramót 2013-2014 voru 22. Í byrjun árs kemur starfsmaður AVS sjóðsins til starfa hjá stofnuninni og verða starfsmenn þá 23.

1.2 Rekstraráætlun 2014¹

Rekstrarreikningur þ.kr.	Áætlun 2014	Horfur 2013	Áætlun 2013
Tekjur			
Hreinar vaxtatekjur.....	545.000	437.780	650.000
Ríkisframlög skv. fjárlögum.....	371.100	365.500	365.500
Framl. v. jöfnunar flutningskostnaðar.....	196.500	175.974	0
Annað framlag v. óráðstafaðra styrkja.....	70.000	0	23.666
Gengismunur.....	0	-19.156	0
Aðrar rekstrartekjur.....	50.000	36.561	30.000
Tekjur samtals.....	1.232.600	996.659	1.069.166
Gjöld			
Laun og launatengd gjöld.....	240.000	216.429	208.000
Almennur rekstrarkostnaður.....	123.000	123.528	123.000
Rekstur fullnustueigna.....	30.000	27.803	10.000
Framlög til atvinnuþróunarfélaga.....	172.200	172.200	172.200
Veittir aðrir styrkir.....	70.000	6.548	23.666
Veittir styrkir v. brothættra byggða.....	0	0	50.000
Veittir styrkir v. jöfnunar flutningskostnaðar.....	190.000	169.775	0
Framlag í afskriftarreikning útlána og endurmat hlutafjár.....	400.000	72.780	450.000
Afskriftir varanlegra rekstrarfjármuna.....	7.000	7.166	7.000
Gjöld samtals.....	1.232.200	796.229	1.043.866

Hagnaður/-tap ársins.....	400	200.430	25.300
----------------------------------	------------	----------------	---------------

Sjóðstreymisáætlun þ.kr.	Áætlun 2014	Horfur 2013	Áætlun 2013
Hagnaður (-tap).....	400	200.430	25.300
Rekstrarl. sem ekki hafa áhrif á sjóðstreymi.....	407.000	362.969	457.000
Handbært fé frá rekstri.....	407.400	563.399	482.300
Fjárfestingarhreyfingar			
Afborganir útlána.....	850.000	1.135.852	1.000.000
Veitt ný lán.....	-1.500.000	-505.000	-1.500.000
Innleystar eignir.....	0	-40.000	0
Hlutabréf.....	0	-20.000	0
Varanlegir rekstrarfjármunir.....	-20.000	-6.542	-30.000
Skuldunautar.....	0	25.000	250.000
Fjárfestingarhreyfingar samtals.....	-670.000	589.310	-280.000
Fjármögnunarhreyfingar			
Aukning eigin fjár.....	0	250.000	0
Greiðslur af lántökum.....	-1.200.000	-1.201.139	-1.304.000
Nýjar lántökur.....	1.500.000	0	0
Skuldheimtumenn og óráðstöfuð framlög.....	-70.000	6.354	-30.000
Fjármögnunarhreyfingar samtals.....	230.000	-944.785	-1.334.000

¹ Dálknum Horfur 2013 skal tekið með þeim fyrirvarar að ekki hefur verið lokið öllum fjárhagsfærslum vegna ársins 2013 og getur hann því tekið breytingum.

Breytinga á handbæru fé	-32.600	207.924	-1.131.700
Handbært fé í ársbyrjun.....	2.421.251	2.213.327	2.213.327
Handbært fé í árslok.....	2.388.651	2.421.251	1.081.627

2. MÓTUN BYGGÐASTEFNU

2.1 Lög um Byggðastofnun nr. 106/1999

2. gr. Hlutverk

Hlutverk Byggðastofnunar er að vinna að eflingu byggðar og atvinnulífs á landsbyggðinni.

Í samræmi við hlutverk sitt vinnur stofnunin að undirbúningi, skipulagi og fjármögnun verkefna og veitingu lána með það að markmiði að treysta byggð, efla atvinnu og stuðla að nýsköpun í atvinnulífi. Fjármögnun verkefna skal eftir föngum vera í samstarfi við aðra.

Byggðastofnun fylgist með þróun byggðar í landinu, m.a. með gagnasöfnun og rannsóknum. Stofnunin skipuleggur og vinnur að atvinnuráðgjöf í samstarfi við atvinnuþróunarfélög, sveitarfélög og aðra. Stofnunin getur gert eða látið gera áætlanir um þróun byggðar og atvinnulífs í þeim tilgangi að treysta búsetu og atvinnu í byggðum landsins. Stofnunin getur einnig tekið þátt í gerð svæðisskipulags skv. skipulagslögum.

7. gr. Byggðaaætlun

Ráðherra leggur fyrir Alþingi tillögu til þingsályktunar um stefnumótandi byggðaaætlun fyrir fjögurra ára tímabil. Áætlunin skal lýsa markmiðum og stefnu ríkisstjórnarinnar í byggðamálum, áætlunum um aðgerðir og tengsl byggðastefnu við almenna stefnu í efnahags- og atvinnumálum og áætlunum á sviði opinberrar þjónustu í landinu.

Í byggðaaætlun skal gerð grein fyrir ástandi og horfum í þróun byggðar í landinu.

Ráðherra skal vinna að byggðaaætlun í samvinnu við Byggðastofnun. Við gerð byggðaaætlunar hafi ráðherra samráð við önnur ráðuneyti, sveitarfélög og aðra aðila eftir þörfum. Byggðaaætlun skal endurskoða á tveggja ára fresti.

2.2 Stöðugreining

Markviss og árangursrík byggðastefna verður að taka mið af fjölbreyttum þörfum einstaklinga, margbreytileika byggðarlaga og ólíkum aðstæðum einstakra landssvæða. Í því sambandi er mikilvægt að efla frumkvæði heimamanna og ábyrgð þeirra á eigin samfélagi. Þannig getur flutningur verkefna frá ríki til sveitarfélaga unnið markvisst gegn tilhneigingu ríkisvaldsins til að þjappa opinberri þjónustu saman í Reykjavík og stuðlað að því að opinbert fé sé nýtt sem best í samræmi við aðstæður á hverjum stað. Slík valddreifing kallar óhjákvæmilega á sterka svæðisbundna samstöðu og samstillt átak gegn hrepparíg og þröngri hagsmunagæslu einstakra byggðarlaga. Jafnframt eflingu sveitarfélaga og landshlutasamtaka þarf að huga sérstaklega að stöðu byggðamála innan stjórnarráðsins. Þótt tilhneiging hafi verið til þess að skilgreina byggðamál sem atvinnumál í þröngum skilningi hefur stefnumótun ríkisins til dæmis í samgöngumálum, heilbrigðismálum, velferðarmálum og mennta- og menningarmálum ekki síður djúpstæð áhrif á þróun byggðar í landinu. Nauðsynlegt er að

reglubundin samþætting allra málaflokka stjórnarráðsins sé á hendi aðila sem hefur bæði formlega stöðu og fjárhagslegt bolmagn til að framfylgja yfirlýstri byggðastefnu stjórnvalda.

2.2.1 Landshlutaáætlanir

Samkvæmt stjórnarsáttmála ríkisstjórnarinnar skal unnið að samþættingu opinberra áætlana og gerð sérstakra landshlutaáætlana. Þannig verður hlutverk sveitarstjórna og heimamanna á hverjum stað aukið við forgangsröðun verkefna í héraði. Landinu er skipt í átta svæði í samræmi við starfssvæði landshlutasamtaka sem falin er ábyrgð á því að vinna sóknaráætlanir landshlutanna. Hlutverk Byggðastofnunar er fjórþætt. Í fyrsta lagi vinnur stofnunin með stýrineti stjórnarráðsins að heildaútfærslu áætlana og er starfsmaður stýrinetsins starfsmaður Byggðastofnunar. Í öðru lagi aðstoðar Byggðastofnun einstök landshlutasamtök við gerð sóknaráætlana fyrir viðkomandi landshluta. Í þriðja lagi vinnur Byggðastofnun í samvinnu við stýrinetið að því að samhæfa aðkomu ólíkra stofnana ríkisvaldsins að vinnu við sóknaráætlanir landshluta. Loks hefur Byggðastofnun unnið að stöðugreiningum og þróun mælikvarða á árangri sóknaráætlana einstakra landshluta.

Einn helsti árangur sóknaráætlana landshlutanna hefur verið sá að auka samstarf og forgangsröðun á svæðisbundnum grunni og efling grenndarstjórnsýslu sem getur tekið við fleiri verkefnum frá ríkinu. Sóknaráætlanir landshlutanna geta hins vegar ekki komið í staðinn fyrir opinbera stefnu ríkisins í byggðamálum. Þvert á móti hlýtur samstarf ríkis og sveitarfélaga um svæðisbundna þróun að kalla á skýra stefnu í byggðamálum á landsvísu sem fléttast inn í starfsemi allra ráðuneyta. Sóknaráætlanir landshlutanna fela í sér aukna þörf á samhæfingu byggðamála innan stjórnsýslu ríkisins, eflingu sérfræðilpekkingar á sviði byggðamála og skýrari stefnumótandi byggðaáætlun. Byggðastofnun getur gegnt mikilvægu hlutverki á þessum þremur sviðum á komandi árum.

2.2.2 Stefnumótandi byggðaáætlun

Þingsályktanir um stefnumótandi byggðaáætlun eru stuttar og almennt orðaðar. Stefnumótandi byggðaáætlun fyrir árin 2014 – 2017 hefur verið lögð fram á Alþingi en bíður umræðu. Meginmarkmiðið samkvæmt áætluninni er að jafna tækifæri allra landsmanna til atvinnu og þjónustu, jafna lífskjör og stuðla að sjálfbærri þróun byggðarlaga um allt land. Sérstök áhersla verður lögð á stuðning við svæði sem búa við langvarandi fólksfækkun, atvinnuleysi og einhæft atvinnulíf. Þá verður lögð áhersla á að aðgerðir samkvæmt áætluninni stuðli að auknu jafnrétti kynjanna. Þær aðgerðir sem sem grípa á til falla undir fjögur lykilsvið: Innviði (3 aðgerðir), sértækar aðgerðir á varnarsvæðum (3 aðgerðir), atvinnumál (5 aðgerðir) og opinber þjónusta (2 aðgerðir).

Þingsályktunin er byggð á 7. gr. laga um Byggðastofnun og stofnunin ber ábyrgð á fjórum aðgerðum byggðaáætlunar 2014 – 2017, ein eða í samstarfi við aðra: Brothætt byggðarlög, Stuðningur við fyrirtæki, Stefnumótun um opinbera þjónustu og Opinberar upplýsingar á sviði byggðamála. Ljóst er einnig að Byggðastofnun mun koma með afgerandi hætti að framkvæmd annarra aðgerða þó svo stofnunin beri ekki ábyrgð á aðgerðunum. Má nefna aðgerðina „Nýsköpun og vaxtargreinar“ en undir þá aðgerð falla NORA, NPP og ESPON. Einnig AVS sjóðurinn sem flyst til Byggðastofnunar í upphafi árs 2014.

Í greinargerð með þingsályktuninni er tekið fram að næstu tvö ár verði nýtt til að skilgreina jafnrétti til grunnþjónustu og innviða ásamt því að afmarka með skýrari hætti þau svæði sem kalla mætti varnarsvæði landsins. Byggðaáætlunin verði endurskoðuð og uppfærð á tveimur árum liðnum.

Fjárveitingar til byggðaáætlunar eru ákvarðaðar með fjárlögum hvers árs en því fé er ekki skipt á aðgerðir byggðaáætlunar. Samkvæmt fjárlögum ársins 2014 eru 290.6 milljónir ætlaðar til framkvæmdar byggðaáætlunar samkvæmt nánari ákvörðun ráðherra. Til samanturðar eru 200,1 milljónir ætlaðar til reksturs Byggðastofnunar og 171 milljón til atvinnuráðgjafa á landsbyggðinni.

Í áætluninni er fjallað um uppbyggingu á sviði gagnaflutninga, orkumála og samgangna og er því með þessari byggðaáætlun stigið skref í þá átt að samþætta áætlanir ríkisins. Þá kemur fram að markmið um viðhald búsetu og atvinnu í sveitum verði skýrð við endurskoðun stuðningskerfis landbúnaðarins.

2.2.3 Samþætting byggðamála við reglulega starfsemi ríkisins

Mikilvægt er að ráðuneyti og opinberar stofnanir vinni saman sem ein heild, ekki síst í byggðamálum. Skýrari verkaskipting milli almennra og sérhæfðra heilbrigðisstofnana getur þannig leitt til betri og ódýrari þjónustu við alla landsmenn og með sama hætti getur aukið samstarf og verkaskipting háskólastofnana eftir háskólamenntun um land allt. Við slíka hagræðingu og endurskipulagningu verður þó að gæta þess að lausnir sem eru ódýrar fyrir ríkissjóð geta verið óhagkvæmar fyrir skattgreiðendur, ekki síst utan þjónustusvæðis höfuðborgarinnar og allra stærstu þéttbýlisstaða. Litlar, sjálfstæðar stofnanir í heimabyggð geta í mörgum tilvikum veitt betri þjónustu og átt auðveldara með að laga sig að þörfum samfélagsins en stórar miðstýrðar stofnanir í Reykjavík eða afgreiðslur þeirra í stærstu þéttbýliskjörnum. Á ýmsum sviðum kann ein stofnun með almennt hlutverk í samstarfi við margar sérhæfðar stofnanir á höfuðborgarsvæðinu að henta fámennum þjónustusvæðum.

Áhersla á byggðasjónarmið við endurskipulagningu stjórnsýslunnar er ekki andstæða heildstæðrar og faglegrar stefnumótunar heldur ómissandi þáttur hennar. Þannig er til dæmis mikilvægt að endurskipulagning og niðurskurður í heilbrigðismálum sé í skýrum tengslum við ólíkar aðstæður á mismunandi landssvæðum og stefnumótun ríkisins í samgöngumálum. Með sama hætti er nauðsynlegt að uppbygging skólakerfisins taki ekki síður mið af þörfum þeirra skattgreiðenda sem fjármagna það en þröngum hagsmunum einstakra stofnana eða hámarkssparnaði fyrir ríkissjóð. Hið sama má segja um margvíslega menningarstarfsemi sem greidd er af öllum landsmönnum en íbúar landsbyggðanna hafa takmarkaða möguleika til að njóta. Þá er nauðsynlegt að skoða sérstaklega hlutverk grenndarmiðla í almannarými einstakra landshluta og byggðahlutverk Ríkisútvarpsins.

Til viðbótar við vinnu að sóknaráætlunum landshlutanna hefur Byggðastofnun með ýmsum hætti stuðlað að samþættingu byggðamála í starfsemi ríkisins. Þar má til dæmis nefna greiningar og umsagnir um stöðu einstakra byggðarlaga, svæðaskiptingu hagskýrslna, erlenda ríkisborgara í íslensku samfélagi, hagvöxt landshluta, og breytingar á fiskveiðistjórnunarkerfinu. Jafnframt nýta ráðuneyti, stofnanir og nefndir á vegum ríkisins sér oft sérfræðipækkingu starfsmanna Byggðastofnunar með formlegum og óformlegum hætti. Dæmi eru um skýrslur opinberra nefnda þar hvergi kemur fram að megintextinn hafi verið unninn af starfsmönnum Byggðastofnunar án sérstaks endurgjalds. Þá vann þróunarsviðið undirbúningsvinnu vegna núgildandi byggðakorts sem skilgreinir þau svæði þar sem Eftirlitsstofnun EFTA (ESA) heimilar íslenskum stjórnvöldum að veita byggðastyrki. Vinna við nýtt byggðakort hefur verið í gangi frá því á miðju ári 2013. Loks tóku verkefni tengd aðildarumsókn Íslands að Evrópusambandinu verulegan tíma en hafa líka skilað stofnuninni umtalsverðri þekkingu.

2.2.4 Sveitarfélög og samtök þeirra

Efling sveitarfélaga og landshlutasamtaka þeirra er mikilvægur þáttur í því að styrkja byggð og stuðla að jákvæðri byggðaðróun um allt land. Aðstæður eru afar ólíkar í mismunandi sveitarfélögum og byggðarlögum innan þeirra og mikilvægt að opinbert fé sé nýtt í samræmi við aðstæður á hverjum stað. Þetta á sérstaklega við um nærþjónustu á borð við málefni fatlaðra, þjónustu við aldraða, heilsugæslu og forvarnir, grunnnám, endurmenntun og menningarstarf af ýmsu tagi. Jafnframt er mikilvægt að forgangsröðun ríkisins taki mið af forgangsröðun heimafólks innan einstakra landshluta. Þannig gæti t.d. uppbygging sjúkrahúss eða háskólastofnunar skipt mestu máli á einu svæði en tilteknar samgöngubætur gætu talist til mikilvægustu framfaramála í heilbrigðis- eða menntamálum á öðru svæði.

Mun stærri hluti opinberra tekna og útgjalda eru í höndum ríkisins á Íslandi en á hinum Norðurlöndunum. Íslensk sveitarfélög eru hins vegar misvel í stakk búin til að sinna þeim verkefnum sem þeim er nú þegar ætlað samkvæmt lögum og sum þeirra ættu erfitt með að taka við nýjum verkefnum. Jafnframt er mörg atvinnu- og þjónustusvæði að finna innan sumra sveitarfélaga og getur það skapað ýmis vandamál við skipulag opinberrar þjónustu. Sóknaráætlanir landshlutanna geta gegnt lykilhlutverki í eflingu sveitarstjórnarstigsins og flutningi verkefna frá ríki til byggðarlaga vítt og breitt um landið. Landshlutasamtökin gegna lykilhlutverki í því að samræma starfsemi innan einstakra landshluta gagnvart ríkisvaldinu en jafnframt er mikilvægt að samræma aðkomu ríkisins að verkefnum sem snerta málaflokka margra ráðuneyta og stofnana ríkisins. Ýmis verkefni ganga jafnframt þvert á landshluta og má þar til dæmis nefna málefni byggðarlaga sem búa við viðvarandi fólksfækkun og mat á samfélagslegum áhrifum framkvæmda sem snerta fleiri en einn landshluta.

Samstarf Byggðastofnunar við sveitarfélög og landshlutasamtök þeirra um stefnumótun er margþætt. Svo sem fjallað er um í kafla 1.2.1 aðstoðar Byggðastofnun einstök landshlutasamtök sveitarfélaganna við gerð sóknaráætlana fyrir viðkomandi landshluta og vinnur að stöðugreiningum og þróun mælikvarða á árangri þeirra. Þá hefur Byggðastofnun unnið byggðaáætlanir (kafla 1.2.2) í samstarfi við atvinnuþróunarfélögin og landshlutasamtökin og fundað með Sambandi íslenskra sveitarfélaga um þau mál. Stofnunin hefur ennfremur samstarf við sveitarfélögin og landshlutasamtök þeirra um fyrirkomulag atvinnuráðgjafar eins og nánar er fjallað um í 3. kafla. Loks safnar stofnunin og miðlar ýmsum upplýsingum sem snerta sveitarfélögin með beinum eða óbeinum hætti, svo sem nánar er fjallað um í fjórða kafla.

2.3 Verkefni á sviði byggðastefnu á árinu 2014

Á undanförunum árum hafa verið lögð drög að samþættingu nær allrar stefnumótunar ríkisins, jafnframt því sem umtalsverðar breytingar hafa verið gerðar á stjórnarráði Íslands og ýmsum stofnunum þess. Þetta umhverfi er enn í mótun og því geta verkefni Byggðastofnunar á sviði stefnumótunar breyst umtalsvert á næsta ári. Miðað við núverandi stöðu eru þrjú svið sem einkum þarf að leggja áherslu á.

2.3.1 Landshlutaáætlanir

Á árinu 2014 mun Byggðastofnun áfram (1) vinna með stýrineti stjórnarráðsins að útfærslu og framkvæmd verkefnisins, (2) aðstoða einstök landshlutasamtök við gerð sóknaráætlana, (3) samhæfa aðkomu ólíkra stofna ríkisvaldsins að þessari vinnu og (4) vinna að stöðugreiningum og þróun mælikvarða á árangri sóknaráætlana einstakra landshluta.

Áætlað umfang 2014:

Starfsmaður sóknaráætlana:	6 mannmánuðir
Vinna með stýrineti og við sóknaráætlanir	3 mannmánuðir

2.3.2 Byggðaáætlun 2014–2017

Á árinu 2014 mun Byggðastofnun vinna að framkvæmd einstakra aðgerða byggðaáætlunar, bæði þeirra aðgerða sem stofnunin ber ábyrgð á sem og þeim verkefnum sem stofnunin sinnir og fjármögnuð eru af byggðaáætlun. Um aðgerðina „Brothætt byggðarlög“ er fjallað í köflum 3.2.2 og 3.3.2.

Áætlað umfang 2014:

Stuðningur við fyrirtæki	2 mannmánuðir
Stefnumótun um opinbera þjónustu	2 mannmánuðir
Opinberar upplýsingar á sviði byggðamála	2 mannmánuðir
NPP umsjón	5 mannmánuðir
NORA umsjón	4 mannmánuðir
ESPON umsjón	3 mannmánuðir

2.3.3 Byggðastefna annarra landa og nýtt byggðakort

Á árinu 2014 mun Byggðastofnun gera úttekt á leiðum sem farnar eru í nágrannalöndum sem til að styðja við einstaklinga búsetta á svæðum sem eiga undir högg að sækja, samanber aðgerð 2.2. í byggðaáætlun 2014-2017. Einnig mun stofnunin fylgjast með þróun byggðastefnu Evrópusambandsins en ný byggðastefna sambandsins tók gildi þann 1.1.2014 og gildir til 31.12.2020.

Byggðastofnun mun í samvinnu við ráðuneyti vinna að undirbúningi að gildistöku nýs byggðakorts fyrir Ísland þann 1.7.2014 með gildistíma til 31.12.2020.

Áætlað umfang 2014:

Greining á byggðaaðgerðum nágrannalanda og nýtt byggðakort:	3 mannmánuðir
---	---------------

3. LÁNASTARFSEMI BYGGÐASTOFNUNAR

3.1 Lög um Byggðastofnun nr. 106/1999

Hlutverk Byggðastofnunar er að vinna að eflingu byggðar og atvinnulífs á landsbyggðinni. Í samræmi við hlutverk sitt vinnur stofnunin að undirbúningi, skipulagi og fjármögnun verkefna og veitingu lána með það að markmiði að treysta byggð, efla atvinnu og stuðla að nýsköpun í atvinnulífi. Fjármögnun verkefna skal eftir föngum vera í samstarfi við aðra. Byggðastofnun fylgist með þróun byggðar í landinu, m.a. með gagnasöfnun og rannsóknum. Stofnunin skipuleggur og vinnur að atvinnuráðgjöf í samstarfi við atvinnuþróunarfélög, sveitarfélög og aðra. Stofnunin getur gert eða látið gera áætlanir um þróun byggðar og atvinnulífs í þeim tilgangi að treysta búsetu og atvinnu í byggðum landsins. Stofnunin getur

einnig tekið þátt í gerð svæðisskipulags skv. skipulagslögum. Lög um Byggðastofnun 2. gr. Um hlutverk stofnunarinnar.

11. gr. Veiting lána og ábyrgða

Byggðastofnun veitir lán eða ábyrgðir í samræmi við hlutverk sitt, sbr. 2. gr. Stjórn stofnunarinnar getur falið forstjóra að ákveða einstakar lánveitingar samkvæmt reglum sem stjórn setur, sbr. 10. tölul. 4. gr.

Reikningslegur aðskilnaður skal vera á milli lánastarfsemi stofnunarinnar og annarrar starfsemi. Fjárhagslegt markmið lánastarfsemi stofnunarinnar samkvæmt þessari grein skal

vera að varðveita eigið fé hennar að raungildi. Stjórn Byggðastofnunar getur tekið ákvörðun um að gera samninga um að fela fjármálastofnunum afgreiðslu og innheimtu lána, sem og aðra fjármálaumsýslu stofnunarinnar.

3.2 Stöðugreining

Einn meginþátturinn í starfi Byggðastofnunar er að leitast við að tryggja litlum og meðalstórum fyrirtækjum utan höfuðborgarsvæðisins aðgang að lánsfé. Færa má fyrir því sterk rök að lán á hagstæðum kjörum gegn veðum í fasteignum og atvinnutækjum sé skynsamlegri, sanngjarnari og ódýrari leið en beinir styrkir til eflingar atvinnulífs. Lánastarfsemi er í eðli sínu áhættusöm á svæðum sem búa við neikvæðan hagsvöxt og vaxtagreiðslur fyrirtækja í viðunandi rekstri geta ekki fyllilega staðið undir útlánatapi vegna annarra. Stuðningur ríkisins við slíka lánastarfsemi skilar sér margfalt til baka í öflugra atvinnulífi og skattgreiðslum fyrirtækja sem njóta lánafyrirgreiðslu stofnunarinnar, starfsmanna þeirra og afleiddrar starfsemi um land allt. Í samræmi við markmið stofnunarinnar um eflingu byggðar og atvinnulífs um allt land er mikilvægt að hugað verði sérstaklega að kynbundnum áhrifum útlánastarfseminnar. Kynskiptur vinnumarkaður með einhæfum og illa launuðum kvennastörfum er ein meginorsök byggðaröskunar í dreifbýli. Fjölgun fyrirtækja í eigu kvenna, aukin þátttaka kvenna í stjórnun fyrirtækja, fjölgun fjölbreyttra starfa og kynjasambætting vinnumarkaðar eru því meðal mikilvægra samfélagsmarkmiða lánastarfsemi Byggðastofnunar.

Þótt Byggðastofnun sé samkvæmt lögum ætlað að varðveita eigið fé að raungildi hefur ríkisvaldið ítrekað þurft að leggja henni til aukið eigið fé. Frá því lög nr. 106/1999 um Byggðastofnun tóku gildi 1. janúar 2000 og fram að bankahruni í október 2008 lagði ríkisvaldið stofnuninni til sem samsvarar 1,8 milljörðum króna á verðlagi 2013. Eftir fall viðskiptabankanna og gengislækkun krónunnar haustið 2008 og fram til ársloka 2013 hefur Byggðastofnun afskrifað 7,7 milljarða króna á verðlagi ársins 2013. Með fjárlögum og fjárákálögum á árunum 2009–2012 var stofnunni lagt til aukið eigið fé samtals að fjárhæð 6,7 milljarða króna og uppfyllir stofnunin nú skilyrði laga nr. 161/2002 um að eigið fé fjármálafyrirtækja skuli nema að lágmarki 8% af eiginfjárgrunni.

Í skýrslu Ríkisendurskoðunar um lánastarfsemi stofnunarinnar er bent á að lán hennar séu eðli máls samkvæmt áhættusöm enda iðulega veitt með vísun til samfélagslegs mikilvægis fyrir viðkomandi byggðarlag auk viðskiptalegra forsendna. Meðal nágrannaþjóða er ekki gert ráð fyrir því að sambærilegar stofnanir varðveiti eigið fé að fullu enda þyrfti vaxtastig við fjármögnun verkefna að vera svo hátt að það ynni gegn tilgangi slíkrar lánastarfsemi.

Útlán stofnunarinnar til um 400 aðila námu í árslok 2013 rétt tæplega 13 milljörðum króna fyrir afskriftir. Hlutfall fjárfestingar af landsframléiðslu hefur verið í sögulegu lágmarki síðustu

fjögur ár, eða frá hruni og er ekki óeðlilegt í ljósi þess hversu stórt áfall hrunið 2008 var fyrir þjóðarbúið. Fjárfestingaumhverfið hér á landi er enn að sumu leyti erfitt. Lítið virðist vera um ný lán til fyrirtækja þrátt fyrir að vaxtastigið sé hagstæðara en oft áður í sögulegu ljósi en þar spilar líka inni að skuldsetning fyrirtækja er enn víða mikil. Þó gætu útlán til fyrirtækja aukist á næstunni með aukinni atvinnuvegafjárfestingu og á það jafnt við um viðskiptavinum Byggðastofnunar sem önnur fyrirtæki. Þó er talið að almennt megi gera ráð fyrir að fjárfesting í atvinnulífinu á næstu árum markist að töluverðu leyti af því hvort fyrirtæki séu í útflutningi eða ekki. Gengisfall krónunnar hefur aukið samkeppnishæfni íslensks útflutnings og gæti ýtt verulega á fjárfestingar þar á næstu árum. Ferðapjónustan hefur verið í miklum vexti á undanförunum misserum og þrátt fyrir mikla uppbyggingu víða um land í þeirri grein er viðbúið að áfram verði uppbygging og samhliða því vaxandi eftirspurn eftir lánsfjármagni á næstu árum.

Spár gera ráð fyrir að hagvöxturinn hér á landi verði byggður á nokkuð breiðum grundvelli á næstu tveimur árum, vöxtur einkaneyslu glæðist, fjárfesting taki við sér og að útflutningur vöru og þjónustu vaxi. Töluverð óvissa er um verðbólguhorfur en Hagstofa Íslands gerir ráð fyrir að verðbólga fari að hjaðna hægt næstu þrjú árin. Hvað varðar stýrivexti Seðlabankans sem hafa haldist óbreyttir árið 2013 hefur peningastefnunefnd tekið fram að niðurstaða kjarasamninga sé lykilatriði í þeirri þróun, þ.e. ef hækkunir á vinnumarkaði verði of miklar muni það leiða til þess að stýrivextir hækki sem leiða til hækkunar á vöxtum útlána viðskiptabanka.

3.3 Verkefni á sviði lánamála á árinu 2014

Reglubundinni lánastarfsemi Byggðastofnunar verður haldið áfram með óbreyttu sniði. Jafnframt verður unnið að eftirtöldum verkefnum.

3.3.1 Framtíð lánastarfsemi Byggðastofnunar

Í nýrri þingsályktun um stefnumótandi byggðaáætlun 2014-2017 sem lögð hefur verið fyrir Alþingi, er áætlað að gerð verði úttekt á lánastarfsemi Byggðastofnunar þar sem mat verði meðal annars lagt á reglubundinn kostnað af starfinu, ákvæði laga um varðveislu eigin fjár, fjármögnun tapaðra útlána og möguleika á auknu samstarfi við aðrar fjármálastofnanir, t.d. með veitingu ábyrgða. Afstaða verði tekin til þess hvort ákvæði um varðveislu eigin fjár í lögum um Byggðastofnun sé raunhæft og hvort ríkið eigi að styðja lánastarfsemina með föstum eiginfjárframlögum á hverju ári. Verkefnið er á ábyrgð Atvinnuvega – og nýsköpunarráðuneytis en áætlað er að starfsmenn stofnunarinnar komi að því verkefni að einhverju leyti.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við framtíð lánastarfsemi:

2 mannmánuðir

3.3.2 Samþætting kynja- og jafnréttissjónarmiða

Kynjasamþætting er aðferð til að meta hvort ákvarðanir innan stofnana hafi jöfn áhrif á konur og karla. Með því að samþætta kynja- og jafnréttissjónarmið í ferli stefnumótunar og ákvarðanatöku gefst leið til að meta hvort þjónusta skili sér jafnt til beggja kynja og hvort aðgengi þeirra að þjónustu sé sambærilegt. Markmiðið með samþættingu kynja – og

jafnréttissjónarmiða hjá Byggðastofnun er m.a. að fjölga fyrirtækjum í eigu kvenna sem viðskiptavinum hjá stofnuninni. Í því skyni hefur verið litið sérstaklega til útlánastarfsemi stofnunarinnar. Í nýrri þingsályktunartillögu um stefnumótandi byggðaáætlun 2014-2017 er sérstaklega kveðið á um að jafnrétti og þátttaka beggja kynja í atvinnulífi og samfélagsmótun sé sérstakt viðfangsefni sem líta þurfi til. Unnið verður áfram með samþættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða í lánastarfsemi Byggðastofnunar með það fyrir augum að fjölga fyrirtækjum í eigu kvenna, auka þátttöku kvenna í stjórnun fyrirtækja, fjölga fjölbreyttum störfum og stuðla að kynjasamþættingu vinnumarkaða í landsbyggðunum. Stofnunin hefur tekið þátt í verkefni á vegum Atvinnu – og nýsköpunarráðuneytisins um Kynjaða hagstjórn og fjárlagagerð og verður því haldið áfram og tengt vinnu við samþættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða í lánastarfsemi stofnunarinnar.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við kynjasamþættingu: 2 mannmánuðir

3.3.3 Verklag um framlag í afskriftarreikning útlána

Á árinu 2013 hófst vinna við að endurmóta aðferðafræði sem notuð er til að reikna út framlag í afskriftarreikning útlána. Áætlað er að halda þeirri vinnu áfram og þróa nýja aðferðafræði sem felst einkum í því að vakta útlánasafnið með virkari hætti en gert hefur verið. Það felur í sér að flokka útlánasafnið eftir áhættuflokkum, greina sérstaklega stöðu stærstu viðskiptavina stofnunarinnar og þeirra viðskiptavina sem eru komnir í lögfræðiiinnheimtu og leggja mat á samþjöppunaráhættu eftir atvinnugreinum og landshlutum. Verkefnið er unnið í samstarfi við rekstrarsvið og lögfræðisvið.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við endurskipulagningu á verkferlum um framlag í varasjóð: 4 mannmánuðir

3.3.4 Áhættustefnur skilgreindar

Stjórn og stjórnendur Byggðastofnunar gera sér grein fyrir mikilvægi virkrar áhættustjórnunar og að auknar kröfur hafa verið lagðar á stjórnir og stjórnendur fjármálafyrirtækja á undanförunum árum hér á landi. Á árinu 2014 verður unnið að því að skrá áhættustefnu stofnunarinnar í fjórum megin liðum, þ.e. lausafjárahættu, rekstraráhættu, útlánaáhættu og markaðsáhættu. Sett verða markmið stofnunarinnar í þessum megin áhættuliðum og hvernig eftirfylgni með þeim verður háttáð. Verkefnið er unnið í samstarfi við rekstrarsvið og lögfræðisvið.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við skilgreiningu áhættustefna: 4 mannmánuðir

3.3.5 Skýrslugjöf til stjórnar

Til að tryggja eftirfylgni með áhættustefnu og markmiðum verða endurskoðaðir ferlar um skýrslugjöf til stjórnar og eftirlitsaðila. Skýrslugjöf um lykiláhættuþætti er mikilvægur þáttur í áhættustýringu og innra eftirliti og verður unnið að því að auka upplýsingagjöf til stjórnar og ytri aðila. Helstu viðtakendur innri skýrslna eru stjórn stofnunarinnar, ráðuneyti, forstöðumenn stofnunarinnar og ef við á innri endurskoðendur. Helstu opinberu

upplýsingarnar sem stofnunin birtir eru ársskýrsla, árs- og árshlutareikningar. Allar þessar upplýsingar hefur verið hægt að nálgast á vef stofnunarinnar og verður svo áfram. Árs- og árshlutareikningar eru gerðir í samræmi við alþjóðlega reikningskilastaðla. Lögbundnar skýrslur byggjast á kröfum sem ákvarðaðar eru af Seðlabanka Íslands og Fjármálaeftirlitinu. Stefnt er að því að þegar þessari vinnu verði lokið fái stjórn mánaðarlega, í kringum hvern stjórnarfund áhættumælaborð þar sem dregnar eru fram helstu áhættustöður og þær bornar saman við bæði innri og ytri mörk og viðmið.

Að auki verði a.m.k. einu sinni á ári birtar greiningar á þróun útlánasafnsins eftir landshlutum, vinnusóknarsvæðum, þéttbýlisstöðum og atvinnugreinum á heimasíðu stofnunarinnar. Fram komi í greiningunni íbúapróun, þróun atvinnuleysis og meðaltekjur á svæðunum. Skýrsla þessi verði unnin í samvinnu við þróunarsvið stofnunarinnar.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við skilgreiningu og endurskipulag á skýrslugjöfum til stjórnar: 2 mannmánuðir

3.3.6 Umsóknir færðar á rafrænt form

Á árinu 2013 hófst vinna við að koma umsóknum um lán og styrki hjá stofnuninni í rafrænt form. Það verkefni er langt komið og verður lokið á árinu 2014. Samþætting kynja – og jafnréttissjónarmiða er höfð í huga við þessa vinnu þ.e. að umsóknareyðublöð, skráningar lánsúmsókna og vinnuferlar á fyrirtækjasviði taki mið af því og auðveldi til framtíðar alla gagnasöfnun um eignarhald fyrirtækja, stjórnun og útdeilingu fjármagns hjá hinu opinbera eftir kyni.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við að færa umsóknir á rafrænt form: 1 mannmánuður

3.3.7 Lán til ferðaþjónustu – skýrsla

Miklar breytingar hafa orðið á stuttum tíma í atvinnu á landsbyggðinni á mörgum svæðum þar sem ferðaþjónusta hefur verið að færast í vöxt. Ferðaþjónustan hefur tekið við af sjávarútveginum sem stærsta einstaka atvinnugreinin í lánasafni Byggðastofnunar og því mikilvægt að stofnunin hafi mikla þekkingu á stöðu greinarinnar og góða yfirsýn yfir þessa atvinnugrein. Unnið verði að greiningu á stöðu ferðaþjónustunnar á landsbyggðinni, umfangi lána stofnunarinnar til greinarinnar og borið saman við þær fjölmörgu skýrslur og úttektir sem unnar hafa verið á síðasta ári af mörgum aðilum. Jafnvel verði óskað eftir samstarfi við aðra aðila s.s. Landshlutasamtök sveitarfélaga, atvinnuráðgjafa á landsbyggðinni, Ferðamálastofu og Íslandsstofu.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við skýrslu um lánveitingar til ferðaþjónustu: 3 mannmánuðir

3.3.8 Uppgangur í fiskeldi – skýrsla

Fiskeldi á Íslandi er orðin umsvifamikil grein og ýmsar vísbendingar um að sú grein eigi eftir að vaxa mikið á næstu árum. Það er því einnig mikilvægt að stofnunin hafi mikla yfirsýn og þekkingu á stöðu þessarar greinar. Leitað verður eftir upplýsingum frá Noregi og Færeyjum um stöðu greinarinnar þar og reynslu þeirra.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við skýrslu um fiskeldi:

2 mannmánuðir

3.4 Útlánaáætlun Byggðastofnunar árið 2014

Samkvæmt fjárlögum ársins er útlánaheimild Byggðastofnunar á árinu 2014 alls 1.500 Mkr. Töluverð óvissa ríkir um útlánaþörf ársins 2014 en almenn eftirspurn eftir lánsfé til nýframkvæmda eða endurbóta var mjög lítil árið 2012 og í upphafi ársins 2013 en fór að taka við sér þegar líða fór á árið. Almenn er reiknað með að vöxtur verði í almennri atvinnuvegafjárfestingu á næstu þremur árum, en það er atvinnuvegafjárfesting án stóriðju, skipa og flugvéla en örlítil vöxtur var á fyrri helmingi árs². Á næsta ári og árið 2015 er búist við töluverðum vexti samfara batnandi efnahag. Skoða verður spá um aukningu í fjárfestingum út frá því að vöxturinn er frá lágum grunni og því telur lítil aukning í fjárhæðum mikið í prósentum. Þrátt fyrir spár um vöxt er talið að fjárfestingarstigið verði enn lágt árið 2015 og nokkuð undir því sem almennt er í iðnvæddum ríkjum og talið er að þurfi til að standa undir langtímahagvexti. Mjög brýnt er að auka fjárfestingu hér á landi enda er hún forsenda aukinnar landsframleiðslu og betri lífskjara til lengri tíma lítið.

Ákvörðun um framtíðarskipan lánamála Byggðastofnunar hlýtur að byggjast á mati á kostnaði við núverandi starfsemi og árangri hennar í samanburði við aðra möguleika. Í skýrslu nefndar um endurskoðun á lánastarfsemi Byggðastofnunar árið 2012 var lagt til að fjármögnun stofnunarinnar og núverandi krafa í lögum um eiginfjárlutfall og varðveislu eigin fjár verði tekin til endurskoðunar. Jafnframt var lagt til að stjórn stofnunarinnar og eigendur taki til skoðunar hvort aukin samvinna við önnur fjármálafyrirtæki feli í sér hagræðingu fyrir stofnunina og hvort beita skuli ábyrgðum í frekari mæli en gert hefur verið. Loks lagði nefndin til að fullnustueignir stofnunarinnar verði fluttar í sérstakt félag og eignarhlutur hennar í eignarhaldsfélögum og hlutafélögum verði tekinn til gagngerrar athugunar. Á árinu 2013 tók stjórn endanlega afstöðu til þess að ekki borgaði sig fyrir stofnunina að stofna sér félag utan um rekstur fasteigna þar sem kostnaður við slíka aðgerð yrði mun meiri en við núverandi fyrirkomulag. Skoðaðir hafa verið möguleikar á auknu samstarfi við sparisjóðina sem að sumu leyti er ætlað að sinna svipuðu samfélagslegu hlutverki og Byggðastofnun. Vegna viðvarandi óvissu um framtíð sparisjóðakerfisins hefur ekki fengist botn í það mál. Í tillögu til þingsályktunar um stefnumótandi byggðaáætlun 2014 – 2017 sem lögð hefur verið fram á Alþingi er lagt til að gerð verði úttekt á lánastarfi Byggðastofnunar þar sem mat verði meðal annars lagt á reglubundinn kostnað af lánastarfseminni, ákvæði laga um varðveislu eigin fjár, fjármögnun tapaðra útlána og möguleika á auknu samstarfi við aðrar fjármálastofnanir, t.d. með veitingu ábyrgða. Afstaða verði tekin til þess hvort ákvæðum um varðveislu eigin fjár í lögum um Byggðastofnun sé raunhæft og hvort ríkið eigi að styðja við lánastarfsemina með föstum eiginfjárlögreglum á hverju ári. Ábyrgð á þessu verkefni er á höndum Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytis.

Opinber umræða um lánastarfsemi Byggðastofnunar er oft afar neikvæð og hefur einkum snúist um gjaldþrot stórra viðskiptavina, deilur um sölu fullnustueigna og meinta hagsmunaárekstra stjórnarmanna. Þessi umræða veitir stofnuninni mikilvægt aðhald og full ástæða til að fagna því að skattgreiðendur séu upplýstir um slík mál. Allar reglur og eftirlit með fjármálafyrirtækjum hafa verð stór efldar undanfarin ár og eiga þær reglur og eftirlit líka

² Þjóðhagsspá Hagstofu Íslands nóvember 2013, Landsbankinn maí 2013 og Þjóðhagsspá Íslandsbanka október 2013.

við um lánastarfsemi Byggðastofnunar þar sem stofnunin starfar eftir lögum um fjármálafyrirtæki. Auknar kröfur hafa verið lagðar á stjórnir og stjórnendur slíkra fyrirtækja um áhættuvitund og áhættustjórnun. Útlánareglur og fagleg vinnubrögð stofnunarinnar hafa hlotið afar góðar umsagnir í úttektum Ríkisendurskoðunar á undanförunum árum og stjórn og stjórnendur gera sér grein fyrir mikilvægi virkrar áhættustjórnunar og þess að efla áhættuvitund. Áfram er stefnt að því að Byggðastofnun verði til fyrirmyndar á þessu sviði og á árinu 2014 verður marksvisst unnið að eflingu áhættustjórnunar með því að bæta innri ferla og auka skilvirkni greininga og miðlunar á helstu áhættum í rekstri stofnunarinnar. Skilgreind verður áhættustefna stofnunarinnar í fjórum megin liðum, þ.e. lausafjárahættu, rekstraráhættu, útlánaáhættu og markaðsáhættu. Sett verða markmið stofnunarinnar í þessum megin áhættuliðum og skilgreint hvernig eftirfylgni með stefnunum verður háttað. Í áhættustjórnun felst greining, mat og stýring á áhættuþáttum í rekstri og skilvirkt skipulag til að meta, mæla eða draga úr áhættu með ígrunduðum ákvörðunum. Til að tryggja eftirfylgni með áhættustefnu og markmiðum verða endurskoðaðir ferlar á skýrslugjöf til stjórnar og eftirlitsaðila.

Á árinu 2014 er gert ráð fyrir að framlag í afskriftarreikning útlána verði að hámarki 400 mkr.

Áhætta vegna nýrra útlána mun takmarkast af því, en framlög í afskriftarreikning eru ákveðin af lánanefnd við ákvörðun um lánveitingu, og færð til gjalda við útborgun lánsins. Nauðsynlegt getur reynst að taka útlánaáætlun til endurskoðunar ef aðstæður breytast. Við þessar aðstæður þarf að skerpa á áherslum í útlánastarfseminni. Megin markmiðin eru að útlánageta stofnunarinnar nýtist sem allra best, og að uppfylla skilyrði laga um fjármálafyrirtæki um lágmarks eiginfjárlutfall stofnunarinnar.

Árið 2013 voru vextir á verðtryggðum lánum Byggðastofnunar lækkaðir tvisvar. Fyrst í apríl um 0,5%, úr 6,9% í 6,4% og niður í 5,9% í nóvember. Á árinu 2013 fór Byggðastofnun í fyrsta sinn að veita óverðtryggð lán en vaxtakjör á þeim lánum er 3,5% álag á REIBOR vexti. Á árinu 2013 var kveðinn upp í Hæstarétti dómur um að erlend lán Byggðastofnunar væru lögmæt erlend lán.

Í heild var árið 2013 betra en árið 2012 hvað varðar ný útlán til viðskiptavina. Útborguð ný lán voru 505 mkr. samanborið við 215 mkr árið 2012. Eins og að ofan segir er töluverð óvissa um eftirspurn eftir útlánnum á árinu 2014 en allar spár benda til að eftirspurn aukist í fjármálakerfinu og skiptir þá máli að Byggðastofnun geti veitt sambærileg kjör á sínu starfssvæði og fyrirtæki sem eru staðsett á svæðum sem búa ekki við markaðsbrest fá hjá viðskiptabönkunum. Í samræmi við þetta skal á árinu 2014 leggja áherslu á eftirfarandi viðmið:

1. Vegin meðaláhætta allra útlána ársins 2013 verði ekki hærra en 10%.
2. Miðað skal við að áhætta vegna eins eða fleiri tengdra aðila fari ekki yfir 200 mkr.
3. Sérstök áhersla verði lögð á gjaldeyrisskapandi eða gjaldeyrissparandi verkefni.
4. Sköpun eða varðveislu varanlegra starfa.
5. Áfram verður lögð áhersla á að nægjanlegt eiginfjárframlag sé til nýrra verkefna til að auka möguleika á að verkefnið takist við þær aðstæður sem nú eru á fjármagnsmarkaði.

3.4.1 Kaup á hlutafé og styrkveitingar 2014

Lagt er til að stofnuninni verði heimilt að verja allt að 50 mkr. til þátttöku í hlutafjárukningu í félögum sem hún er þegar hluthafi í til að styrkja fjárhag þeirra og verja hagsmuni sína.

4. STUÐNINGUR VIÐ BYGGÐAÞRÓUN

4.1 Lög um Byggðastofnun nr. 106/1999

2. gr. Hlutverk

Hlutverk Byggðastofnunar er að vinna að eflingu byggðar og atvinnulífs á landsbyggðinni.

Í samræmi við hlutverk sitt vinnur stofnunin að undirbúningi, skipulagi og fjármögnun verkefna og veitingu lána með það að markmiði að treysta byggð, efla atvinnu og stuðla að nýsköpun í atvinnulífi. Fjármögnun verkefna skal eftir föngum vera í samstarfi við aðra.

Byggðastofnun fylgist með þróun byggðar í landinu, m.a. með gagnasöfnun og rannsóknum. Stofnunin skipuleggur og vinnur að atvinnuráðgjöf í samstarfi við atvinnuþróunarfélög, sveitarfélög og aðra. Stofnunin getur gert eða látið gera áætlanir um þróun byggðar og atvinnulífs í þeim tilgangi að treysta búsetu og atvinnu í byggðum landsins. Stofnunin getur einnig tekið þátt í gerð svæðisskipulags skv. skipulagslögum.

9. gr. Atvinnuráðgjöf.

Byggðastofnun skipuleggur og vinnur að ráðgjöf við atvinnulífið á landsbyggðinni í samstarfi við atvinnuþróunarfélög, sveitarfélög og aðra.

12. gr. Fjármögnun þróunarverkefna.

Byggðastofnun er heimilt að fjármagna áhættusöm verkefni á sviði atvinnuþróunar og nýsköpunar samkvæmt nánari reglum sem iðnaðarráðherra setur að fengnum tillögum stjórnar.

Þessi starfsemi skal einkum fjármögnuð með sérstökum framlögum úr ríkissjóði.

4.2 Stöðugreining

Auk starfs Byggðastofnunar á sviði stefnumótunar (kafla 1), lánveitinga (kafla 2) og öflunar og miðlunar upplýsinga (kafla 4) hefur Byggðastofnun stutt við byggðaþróun með margvíslegum beinum hætti. Þar hefur borið hæst samstarf við atvinnuþróunarfélög í öllum landshlutum á starfsvæði stofnunarinnar en jafnframt er vaxandi áhugi á fleiri verkefnum á þessu sviði.

4.2.1 Atvinnuráðgjöf á starfsvæði Byggðastofnunar

Samkvæmt fjárlögum ársins 2014 mun ríkið veita um 171 milljón króna til atvinnuráðgjafa í landsbyggðunum. Byggðastofnun hefur gert samninga við átta atvinnuþróunarfélög og voru

Þeir síðast endurnýjaðir í apríl 2013. Markmið samninganna er að skapa grundvöll fyrir samstarf í samræmi við stefnu Alþingis í byggðamálum, samþætta áherslur ríkisins og heimamanna og stuðla að gagnkvæmri miðlun þekkingar á sviði atvinnuþróunar. Atvinnuþróunarfélögin skulu meðal annars vinna að atvinnu- og byggðaðróun, atvinnuráðgjöf, nýsköpun, eflingu búsetuþátta og upplýsingaöflun. Þótt áhersla sé lögð á atvinnuþróun snýst allt að helmingur starfs atvinnuþróunarfélaga um almenna byggðaðróun.

Byggðastofnun leggur atvinnuþróunarfélögunum til fé, fylgist með að starfsemi þeirra sé í samræmi við skyldur, veitir faglega aðstoð, samræmir tengsl og gengst fyrir fundum og ráðstefnum. Byggðastofnun hefur heimild til að tilnefna fulltrúa til setu á stjórnarfundum atvinnuþróunarfélaganna með málfrelsi og tillögurétti og er hluthafi í félögunum á Vestfjörðum og í Þingeyjarsýslum. Að öðru leiti eru félögin á forræði heimamanna og lúta ekki valdi Byggðastofnunar nema hvað varðar þau atriði sem samningar kveða á um.

Á fundi sínum 25. janúar 2013 samþykkti stjórn Byggðastofnunar tillögu að nýrri skiptingu fjár til atvinnuþróunar.

Nýtt skipulag stjórnarráðsins er enn í mótun og mikil gerjun í samvinnu sveitarfélaga á vettvangi landshlutasamtaka. Í því sambandi hefur nokkuð hefur verið rætt um breytingar á fyrirkomulagi stuðnings ríkisins við atvinnuþróun og virðast tvær leiðir einkum til umræðu. Annars vegar hefur verið rætt um möguleika á því að nýtt stoðkerfi atvinnulífsins leysi af hólmi margvíslegar stofnanir og sjóði á því sviði en hins vegar að fé til atvinnuráðgjafar færist frá ríki til landshlutasamtakanna sem hluti fjármögnunar sóknaráætlana landshlutanna. Rétt er að skoða slíkar hugmyndir með opnum huga en jafnframt er mikilvægt að halda því til haga að samningar Byggðastofnunar um starfrækslu atvinnuþróunarfélaga hafa fram til þessa reynst sveigjanlegt tæki til að takast á við mismunandi aðstæður í einstökum landshlutum og síbreytilegt skipulag ríkis og sveitarstjórna. Mikilvægt er að víðtækt samráð verði haft um hugmyndir um breytingar á því fyrirkomulagi.

4.2.2 Stuðningur við brothætt byggðarlög

Á síðasta starfsári hefur verið unnið að tilraunaverkefni undir yfirskriftinni „Brothættar byggðir“ þar sem leitað er nýrra leiða til að taka á bráðum vanda brothættra byggðarlaga. Verkefnið hófst haustið 2012 á Raufarhöfn í samstarfi við íbúasamtök, sveitarfélagið Norðurþing, Atvinnuþróunarfélag Þingeyinga, Háskólann á Akureyri og fleiri aðila. Aðferðin byggist á að leitast er við að leiða fram vilja og skoðanir íbúanna sjálfra, og leita lausna á forsendum þeirra í víðtæku samstarfi við ríkisvaldið, atvinnuþróunarfélag, sveitarfélagið og landshlutasamtök sveitarfélaga, brottflutta íbúa, vaxtarsamninga, og aðra sem vilja láta sig framtíð byggðarlagsins varða. Með 50 m.kr. fjárveitingu frá Alþingi á árinu 2013 var þetta verkefni eflt til muna og útvíkkað til fleiri byggðarlaga. Á fjárlögum ársins 2014 eru aftur veittar 50 milljónir til verkefnisins.

Á árinu 2014 er stefnt að því að allt að tíu byggðarlög taki þátt í verkefninu, en það nær nú þegar til Bíldudals, Breiðdalshrepps, Raufarhafnar og Skaftárhrepps. Gert er ráð fyrir að auglýst verði eftir allt að sex byggðarlögum til viðbótar, og að Byggðastofnun leggi til allt að 2 starfsmönnum í fullu starfi á árinu 2014, eða allt að 20% starfshlutfall á hverjum stað ef þeir verða 10. Með því verklagi vinnst að heimamenn skilgreina þá viðmið og mælikvarða sjálfir og taka þannig meiri ábyrgð á verkefninu strax í upphafi.

4.2.3 Aflamark Byggðastofnunar

Með breytingu á lögum um stjórn fiskveiða nr.116/2006 þann 25. júní 2013 samþykkti Alþingi að Byggðastofnun skuli næstu fimm fiskveiðiár hafa til ráðstöfunar aflaheimildir sem nema 1.800 þorskígildislestum til að styðja byggðarlög í alvarlegum og bráðum vanda vegna samdráttar í sjávarútvegi. Þann 19. september 2013 var sett reglugerð nr.840/2013 af sjávarútvegs- og landbúnaðarráðherra í samráði við Byggðastofnun með nánari útfærslu á hvernig standa skuli að útfærslu og ráðstöfun áðurgreindra aflaheimilda. Í beinu framhaldi ákvað stjórn Byggðastofnunar að auglýsa eftir samstarfi í sex þéttbýlisstöðum, Tálknafirði, Flateyri, Suðureyri, Drangnesi, Raufarhöfn og Breiðdalsvík. Alls bárust 16 umsóknir. Starfsmenn stofnunarinnar fóru í októbermánuði og heimsóttu alla þá staði sem sem auglýsingin náði til og funduðu með umsækjendum. Í framhaldi af því ákvað stjórn Byggðastofnunar að ganga til samninga við aðila á Tálknafirði, Suðureyri, Raufarhöfn og Flateyri. Jafnframt var ákveðið að ganga til samninga við aðila á Drangnesi að ákveðnum skilyrðum uppfylltum. Öllum umsóknum vegna Breiðdalsvíkur var hafnað. Í framhaldi af því var auglýst eftir umsóknum vegna Bakkafjarðar. Goðaborg ehf. sem var fyrir einni umsókninni á Breiðdalsvík hefur ákveðið að áfrýja höfnun stjórnar Byggðastofnunar til ráðuneytisins.

Nú í ársbyrjun 2014 er staða mála er þannig að gengið hefur verið frá samningum við aðila á Tálknafirði, Suðureyri og Raufarhöfn og hefur verulegur hluti af aflamarki vegna þeirra staða verið færðar á báta. Segja má því að verkefnið sé komið í fullan gang á þeim stöðum. Á Flateyri er verið að klára samningagerð og búist er við því að samningar verði undirritaðir nú í annarri viku 2014. Samningum er ekki lokið vegna Drangness en áfram er unnið að málinu. Vegna Bakkafjarðar barst ein umsókn. Enn er óljóst með hvaða hætti samtarf aðila á Bakkafirði verður.

Fyrir liggur að klára samninga vegna Flateyrar og Drangness, fá niðurstöðu í umsókn Bakkfirðinga. Á árinu þarf samkvæmt gerðum samningum og þeim samningum sem eru í pípunum að færa aflaheimildir á báta með tilkynningum til Fiskistofu, sinna utanumhaldi og móta eftirlit. Þá þarf fyrir upphaf næsta fiskveiðiárs að leggja mat á hvort markmið samningana og árangursviðmið hafi gengið eftir og hvort samstarfsaðilar hafi uppfyllt þær skuldbindingar sem þeir tókust á hendur. Gert er ráð fyrir að þetta verði gert með samtölum, tölvupósti, ýmis konar gangasöfnun frá umsækjendum og opinberum aðilum auk þess að farið verði í heimsóknir.

4.2.4 Flutningsjöfnun, AVS og flutningsjöfnun olíuvara

Byggðastofnun tók við umsýslu með svæðisbundinni flutningsjöfnun um áramót 2012/2013. Markmiðið með svæðisbundinni flutningsjöfnun, er að styðja við framleiðslu og atvinnuuppbyggingu á landsbyggðinni með því að jafna flutningskostnað framleiðenda sem eru með framleiðslu og lögheimili fjarri innanlandsmarkaði eða útflutningshöfn og búa þ.a.l. við skerta samkeppnisstöðu vegna hærri flutningskostnaðar en framleiðendur staðsettir nær markaði.

Í upphafi árs 2014 flyst AVS sjóðurinn til Byggðastofnunar. Honum fylgir starfsmaður. Á haustdögum mun svo Flutningsjöfnunarsjóður olíuvara flytjast til stofnunarinnar. Hvernig því verður fyrirkomið er enn óráðið og því ekki gert ráð fyrir vinnuframlagi í starfsáætlun.

4.2.5 Annar stuðningur við byggðapróun

Í árunna rás hefur Byggðastofnun tekið þátt í margvíslegum átaksverkefnum sem ætlað hefur verið að styrkja atvinnustarfsemi í landsbyggðunum almennt eða í tilteknum byggðarlögum. Má þar nefna átak til nýsköpunar og atvinnuþróunar á starfssvæði Byggðastofnunar 2003 og 2005, mótvægisáðgerðir vegna niðurskurðar á þorskkvóta árið 2007, styrki til kvenna til markaðssetningar erlendis á íslensku handverki og hönnunarvörum árið 2010. Loks má nefna að samkvæmt lögum um fiskveiðistjórnun (116/2006) er ráðherra sjávarútvegsmála ætlað að úthluta byggðakvóta í samráði við Byggðastofnun. Slíkt samráð hefur þó ekki verið haft með reglubundum hætti.

Þótt atvinnumál séu mikilvægur þáttur byggðamála skipta aðrir þættir á borð við samgöngur, löggæslu, heilbrigðisþjónustu, jafnrétti, umhverfisvernd, menntun og menningarstarfsemi skipta ekki síður máli við að skapa lífvænleg skilyrði fyrir búsetu um land allt. Byggðastofnun hefur veitt styrki til margvíslegra verkefna sem eflt geta búsetuskilyrði á starfssvæði sínu.

Frá árinu 2005 hefur Byggðastofnun ásamt Listahátíð í Reykjavík og Flugfélagi Íslands staðið að veitingu Eyrarrósarinnar, viðurkenningar fyrir framúrskarandi menningarverkefni á starfssvæði Byggðastofnunar. Í árslok 2012 var samningurinn endurnýjaður fyrir tímabilið 2013–2016, verðlaunaféð hækkað og fyrirkomulagi viðurkenningarinnar jafnframt breytt til samræmis við eflingu menningarstarfs í landsbyggðunum á síðustu árum. Menningarfulltrúar landshlutasamtakanna hafa nú fengið formlegt umsagnarhlutverk við val á umsóknum jafnframt því sem afhending viðurkenningarinnar mun framvegis færast milli landshluta og varpa þannig sviðsljósinu á menningarstarf á ólíkum svæðum á starfssvæði Byggðastofnunar. Þá hefur Byggðastofnun frá árinu 2011 veitt Landstólpann, viðurkenningu til einstaklings, fyrirtækis, stofnunar eða sveitarfélags vegna verkefnis, starfsemi, umfjöllunar eða annars sem aukið hefur veg byggðamála.

4.3 Verkefni á sviði byggðapróunar á árinu 2014

4.3.1 Stuðningur við atvinnuþróun

Á árinu 2014 verður stuðningur Byggðastofnunar við atvinnuráðgjöfina í samræmi við samninga þar um og fjárveitingar á fjárlögum 2014. Til þess að fjárframlög lækki ekki frá fyrra ári er bætt við 1.200.000, þannig að heildarframlög til atvinnuráðgjafarinnar verða:

	Grunn- framlag	Sérstakt framlag	Þróunarsetur	Samtals
Vesturland	19.000.000	200.000		19.200.000
Vestfirðir	17.000.000		21.200.000	38.200.000
Norðurl.v.	19.000.000	200.000		19.200.000
Eyjafjörður	16.000.000			16.000.000
Þingeyjars.	13.000.000			13.000.000
Austurland	22.000.000			22.000.000
Suðurland	24.000.000			24.000.000
Suðurnes	10.000.000	600.000	10.000.000	20.600.000
Samtals	140.000.000	1.000.000	31.200.000	172.200.000

Af fjárlögum 171.000.000
Sérstök viðbót 1.200.000

Áætlað umfang 2014:

Samstarf um atvinnuþróun: 3 mannmánuðir

4.3.2 Brothættar byggðir

Unnið verður áfram að tilraunaverkefni því sem hófst á Raufarhöfn á árinu 2013. Verkefnið nær nú til fjögurra byggðarlaga og fyrirhugað er að útvíkka það til allt að sex staða í viðbót á árinu 2014.

Áætlað umfang 2014:

Samhæfing verkefnisins: 4 mannmánuðir

Starfsmenn verkefnanna: 20 mannmánuðir

4.3.3 Aflamark Byggðastofnunar

Kláraðir verða samningar við þá aðila sem ekki er búið að ganga frá samningum við. Mótað verður og sinnt eftirliti með því að farið sé að samningum. Metið hvort markmið og árangursviðmið hafi gengið eftir og samningsaðilar uppfylli skuldbindingar.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við byggðakvóta 3 mannmánuðir

4.3.4 Flutningsjöfnun

Auglýst verður eftir umsóknum um styrki vegna flutningsjöfnunar, umsóknir sem berast yfirfarnar, afgreiddar og greitt út samkvæmt reglum. Aðilar sem fá greitt geta svo átt von á að verða heimsóttir og að gögn varðandi kostnað séu skoðuð.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við annan stuðning: 5 mannmánuður

4.3.5 Annar stuðningur við byggðapróun

Á árinu 2014 mun Byggðastofnun áfram taka þátt í samstarfi við Listahátíð í Reykjavík og Flugfélag Íslands um veitingu Eyrarrósarinnar jafnframt því sem Landstólpinn verður veittur á aðalfundi stofnunarinnar.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við annan stuðning: 1 mannmánuður

5. ÖFLUN OG MIÐLUN UPPLÝSINGA

5.1 Lög um Byggðastofnun nr. 106/1999

2. gr. Hlutverk

Hlutverk Byggðastofnunar er að vinna að eflingu byggðar og atvinnulífs á landsbyggðinni.

Í samræmi við hlutverk sitt vinnur stofnunin að undirbúningi, skipulagi og fjármögnun verkefna og veitingu lána með það að markmiði að treysta byggð, efla atvinnu og stuðla að nýsköpun í atvinnulífi. Fjármögnun verkefna skal eftir föngum vera í samstarfi við aðra.

Byggðastofnun fylgist með þróun byggðar í landinu, m.a. með gagnasöfnun og rannsóknum. Stofnunin skipuleggur og vinnur að atvinnuráðgjöf í samstarfi við atvinnuþróunarfélög, sveitarfélög og aðra. Stofnunin getur gert eða látið gera áætlanir um þróun byggðar og atvinnulífs í þeim tilgangi að treysta búsetu og atvinnu í byggðum landsins. Stofnunin getur einnig tekið þátt í gerð svæðisskipulags skv. skipulagslögum.

8. gr. Rannsóknir á atvinnu- og byggðapróun.

Byggðastofnun vinnur að gagnasöfnun og rannsóknum og fylgist með atvinnu- og byggðapróun og helstu áhrifaþáttum hennar og árangri opinberra stuðningsaðgerða á sviði atvinnu- mála og byggðapróunar, jafnt á Íslandi sem í löndum þar sem svipaðar aðstæður eru. Stofnunin getur tekið þátt í alþjóðlegum rannsóknarverkefnum og gert samninga við háskóla, rannsóknastofnanir og aðra um rannsóknir á þessu sviði.

5.2 Stöðugreining

Árangursrík byggðastefna hlýtur að byggjast á traustum gögnum um stöðu mála í einstökum byggðarlögum og landshlutum og fræðilegri greiningu sem byggir á fyrri rannsóknum, traustri aðferðafræði og kenningalegum forsendum margra fræðigreina. Stefnumótun til lengri tíma verður að byggja á traustri kortlagningu þeirrar þróunar sem orðið hefur, stöðu mála í samtímanum og þeim möguleikum sem í boði eru. Jafnframt er mikilvægt að ákvarðanir í einstökum málum séu teknar á grundvelli faglegrar greiningar á þeim jákvæðu og neikvæðu afleiðingum sem slíkar ákvarðanir kunna að hafa.

Efling rannsókna á sviði byggðamála skiptir því miklu máli fyrir ráðuneyti stjórnarráðsins, einstakar ríkisstofnanir, sveitarfélög og landshlutasamtök þeirra að ógleymdu áhugafólki um eflingu byggðar um land allt. Slíkar rannsóknir eiga sér þó afar flókin og margþætt viðfangsefni og við mikilvægustu spurningum er sjaldnast eitt einhlítt svar. Það er því afar mikilvægt að skapa jarðveg fyrir fjölbreyttar rannsóknir margvíslegra aðila sem nálgast þessi mál út frá mismunandi forsendum. Jafnframt er nauðsynlegt að hugað verði að grunnrannsóknum á íslenskum byggðamálum ekki síður en hagnýtum rannsóknum sem beinast að tilteknum afmörkuðum viðfangsefnum.

Örar breytingar hafa orðið á atvinnuháttum landsmanna á síðustu áratugum en orsakir og afleiðingar þeirra breytinga eru ekki með öllu ljósar. Þrátt fyrir umtalsverðan opinberan stuðning við landbúnað búa flestar sveitir landsins við viðvarandi lágar atvinnutekjur og brottflutning. Þá hefur samspil lagasetningar, ákvarðana sjávarútvegsfyrirtækja og annarra félagslegra og menningarlegra þátta á þróun sjávarútvegs ekki verið metið með fullnægjandi hætti. Enn fremur skortir dýpri skilning á samfélagslegum áhrifum margvíslegra nýrra atvinnugreina allt frá ferðaþjónustu til stóriðju. Mikilvægt er að þessir þættir verði rannsakaðir til hlítar og möguleg áhrif mismunandi aðgerða metin. Í því sambandi er nauðsynlegt að huga sérstaklega að stöðu kynjanna á vinnumarkaði.

Þá er mikilvægt að gerðar verði vandaðar rannsóknir á áhrifum skipulags opinberrar þjónustu á lífskjör og byggðapróun. Þjónusta á borð við heilbrigðis- og félagsþjónustu, löggæslu og dómstóla, menntun og menningarstarfsemi eru eftirsóknarverð gæði og skattgreiðendur sækjast eðlilega eftir búsetu á svæðum þar sem þeir geta notið þeirrar þjónustu sem þeir

greiða fyrir. Á sama tíma skapar slík þjónusta mörg og fjölbreytt störf sem geta eftt búsetu á stórum svæðum og stuðlað að eðlilegri aldurs- og kynjasamsetningu þeirra.

Ennfremur er þörf á auknum rannsóknum á margvíslegum tegundum byggðarlaga og mismunandi svæðum landsins. Þannig er til dæmis mikilvægt að greina ólík tækifæri og áskoranir í sveitum landsins, smærri þorpum og stærri bæjum sem gegna þjónustuhlutverki fyrir tiltekin svæði. Þótt atvinnusóknarkort Byggðastofnunar leggi mikilvægan grunn að frekari rannsóknum er tiltölulega lítið vitað um fasteignamarkað, samskiptamynstur milli byggðarlaga og innan svæða eða í hvaða mæli íbúar landsins sækja atvinnu og mismunandi þjónustu um lengri eða skemmri veg.

Stærð svæða ákvarðast af samskiptum fólks og því er mikilvægt að auka þekkingu á áhrifum samgangna og boðskipta á byggðapróun. Efla þarf rannsóknir á samfélagslegum áhrifum vegakerfisins og stuðla að nýtingu þeirra í ákvarðanatöku í samgöngumálum. Þá er nauðsynlegt að ákvarðanir um framtíð innanlandsflugsins verði teknar á grundelli traustra rannsókna á hlutverki þess í félagsgerð og stjórnsýslu Íslands og áhrifum þess á þjónustusvæði einstakra þéttbýlisstaða og dreifingu ferðamanna um landið. Síðbreytileg boðskiptatækni hefur margvísleg áhrif á lífskjör og sóknarfæri einstakra landshluta og fylgjast þarf náið með áhrifum breytinga á því sviði. Loks gegna fjölmiðlar lykilhlutverki í viðhaldi og eflingu almennarýmí í einstökum byggðarlögum. Full þörf er því á því að efla rannsóknir á stöðu staðbundinna fjölmiðla í ólíkum byggðarlögum og því lögbundna hlutverki Ríkisútvarps í almannapágu að veita víðtæka, áreiðanlega, almenna og hlutlæga fréttþjónustu um innlend og erlend málefni líðandi stundar og miða útvarpsefni við fjölbreytni íslensks þjóðlífs.

Byggðastofnun safnar og miðlar margvíslegum upplýsingum um stöðu og framtíðarhorfur landsbyggðanna. Þar má til dæmis nefna greinargerðir sem fylgt hafa byggðaaætlunum, nú síðast ritið „Byggðapróun á Íslandi - stöðugreining 2013“ sem er fylgirit með stefnumótandi byggðaaætlun 2014-2017, skýrslur um byggðarlög sem búa við viðvarandi fólksfækkun, skýrslu um erlenda ríkisborgara í íslensku samfélagi og greinargerð um samfélagsáhrif byggingar iðjuvera á Bakka við Húsavík. Þá vinnur stofnunin úr og birtir opinberar upplýsingar sem fengnar eru frá ýmsum aðilum og má þar nefna kort sem byggð eru á gögnum Hagstofu Íslands um íbúapróun og atvinnugreinar, gögnum Bændasamtaka Íslands um greiðslumark í landbúnaði, gögnum Vinnuálastofnunar um atvinnuleysi eftir landshlutum, og gögnum um vinnusóknarsvæði þéttbýlisstaða sem safnað var í samvinnu við atvinnuþróunarfélögin.

Stærsta rannsóknarverkefnið sem Byggðastofnun hefur komið að í samvinnu við háskólastofnanir er rannsókn á samfélagsáhrifum stóriðjuframkvæmda á Austurlandi. Rannsókn- og þróunarmiðstöð Háskólans á Akureyri vann þá rannsókn en iðnaðarráðuneytið og Byggðastofnun áttu fulltrúa í verkefnisstjórn og greiddu kostnað við verkið að langstærstum hluta. Þá hefur stofnunin verið í samstarfi við Hagfræðistofnun Háskóla Íslands um reglulega útgáfu á skýrslum um hagvöxt einstakra landshluta og breytingar á vægi einstakra atvinnugreina. Skýrslan hefur smám saman verið aukin að efni og er stefnt að því að svo verði áfram. Verið er að skoða gögn frá Ríkisskattstjóra sem geta gefið færi á að greina launagreiðslur eftir atvinnugreinum, svæðum og kyni. Á síðasta ári lauk samvinnu um skýrslu fyrir fjárlaganefnd Alþingis um mat á samfélagslegum áhrifum efnahagshrunsins eins og þau birtast í fjárlögum árána 2009, 2010 og 2011. Hagfræðistofnun fékk greitt fyrir vinnu við slíkt samstarf samkvæmt verksamningi.

Byggðastofnun hefur ennfremur tekið þátt í samstarfi um ýmis þróunarverkefni sem fela í sér umtalverða mats- og rannsóknarþætti. Þannig hafði stofnunin samstarf við Rannsóknarsetur verslunarinnar á Bifröst, atvinnuþróunarfélög og fleiri aðila um alþjóðlegt verkefni sem leitaði úrræða til að efla litlar verslanir í landsbyggðunum. Byggðastofnun í samvinnu við Skipulagsstofnun leiddi þátttöku Íslands í alþjóðlegu verkefni sem nefnist „Spatial North“ og felst í samræmdri áætlanagerð í atvinnu-, byggða- og landnýtingarmálum fyrir norðlæg svæði Evrópu með tilliti til sjálfbærar þróunar. Stofnunin vann enn fremur nýlega að skýrslu um þekkingarsetur á Ísland í samvinnu við fulltrúa Háskóla Íslands, Háskólans á Akureyri, Hólaskóla og Þekkingarsetur Austurlands. Þá hefur stofnunin tekið þátt í alþjóðlegri rannsókn norrænu byggðarannsóknastofnunarinnar Nordregio á áhrifum æðri menntastofnana á byggðapróun.

Loks hefur Byggðastofnun gegnt mikilvægu hlutverki fyrir Íslands hönd í alþjóðlegu samstarfi um rannsóknir og stefnumótun í byggðamálum. Starfsmenn Byggðastofnunar sitja fundi stjórnarnefndar evrópsku byggðarannsóknastofnunarinnar ESPON í umboði iðnaðar-ráðuneytisins og í mars 2009 gerði stofnunin samning við Háskólann á Akureyri um að hann gegni hlutverki starfstengiliðs ESPON á Íslandi, tengi íslenska og evrópska háskóla og rannsóknastofnanir á sviði byggðarannsókna og þessar stofnanir og ESPON.

Á miðju ári 2013 réð Byggðastofnun starfsmann sem hefur það aðalstarf að setja upp nýjan gagnagrunn á sviði byggðamála sem og að þróa hann og viðhalda. Einnig vinnur viðkomandi að því að byggja upp og taka í notkun landupplýsingakerfi.

Mikilvægt er að efla efnislegar forsendur og sjálfstæði Byggðastofnunar til að taka frumkvæði að afmörkuðum greiningum og viðameiri rannsóknum á sviði byggðamála. Þótt Byggðastofnun sé ríkisstofnun og heyri stjórnsýslulega undir ráðuneyti stjórnarráðsins getur hún engu að síður metið byggðáhrif opinberra ákvarðanir opinberra aðila með sjálfstæðum og gagnrýnum hætti. Til að stofnunin geti gegnt slíku hlutverki í auknum mæli þarf að skerpa skil milli pólitískra markmiða og faglegs mats og afla viðurkenningar stjórnvalda á mikilvægi slíkra vinnubragða. Skoða þarf möguleika stofnunarinnar á því að efla samstarf háskóla, rannsóknastofnana og einstakra fræðimanna um rannsóknir á sviði byggðamála.

5.3 Verkefni við söfnun og miðlun upplýsinga á árinu 2014

Auk venjubundinnar starfsemi við söfnun og miðlun upplýsinga mun Byggðastofnun á árinu 2013 vinna að þremur flokkum verkefna á þessu sviði.

5.3.1 Úttektir og greiningar

Stofnunin mun vinna tölfraðileg gögn um íbúapróun, þróun fasteignamats og fasteignagjalda og orkukostnað. Einnig vinna að skilgreiningu á þjónustusvæðum þéttbýlisstaða. Stöðugreining landshlutanna, sem unnin er vegna landshlutaáætlana verður uppfærð á árinu 2014. Áfram verður unnin skýrsla um hagvöxt landshluta í samvinnu við Hagfræðistofnun Háskóla Íslands. Þá mun stofnunin eftir föngum vinna úttektir og greiningar fyrir ráðuneyti, þingnefndir, sveitarstjórnir og landshlutasamtök.

Áætlað umfang 2014:

Vinna við úttektir, greiningar og umsagnir: 4 mannmánuðir

5.3.2 Gagnagrunnur um byggðatengdar upplýsingar

Unnið verður að því að setja upp og taka í notkun gagnagrunn á sviði byggðamála. Fyrstu gögn verða gerð aðgengileg snemma árs. Haft verður samstarf við Þjóðskrá, Skipulagsstofnun, Hagstofu Íslands, Landmælingar og fleiri aðila og þróun myndrænnar framsetningar slíkra upplýsinga á kortum og myndum.

Áætlað umfang 2013:

Vinna við gagnagrunn: 14 mannmánuðir

5.3.3 Stuðningur við rannsóknir

Haldin verður fræðileg ráðstefna um byggðamál síðsumars 2014 þar sem þeir sem vinna að rannsóknum, stefnumótun og starfi á vettvangi leiða saman hesta sína. Skoðaðir verða möguleikar á því að efla samstarf háskóla, rannsóknastofnana og einstakra fræðimanna um rannsóknir á sviði byggðamála. Horft er til þess að slík ráðstefna verði haldin á sunnanverðum Vestfjörðum. Einnig verður skoðað hvort stofnunin geti lagt fram aðstöðu og vinnu sem mótframlag við öflun rannsóknastyrkja í samvinnu stofnunarinnar, háskóla, rannsóknastofnana og einstakra fræðimanna.

Áætlað umfang 2014:

Undirbúningur ráðstefnu: 1 mannmánuður